

ДО ПИТАННЯ ПРО ДЕЯКІ ВИЯВИ ТЕРОРИЗМУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ (РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АСПЕКТ)

У статті в ретроспективному, історико-правовому ракурсі репрезентовано тенденції еволюції поняття «тероризм», охарактеризовано деякі його вияви, що мали місце як на теренах України, так і у світовому масштабі в минулі історичні періоди.

Ключові слова: анархізм, держава, залякування, заручники, насильство, напад, політичний режим, тероризм, вбивства, смертники.

В статті в ретроспективному, історико-правовому ракурсі представлені тенденції еволюції поняття «тероризм», охарактеризовані деякі його прояви, отмеченные как в Украине, так и во всем мире в прошлые исторические периоды.

Ключевые слова: анархизм, государство, запугивание, заложники, насилие, нападение, политический режим, терроризм, убийства, смертники.

In the article in the retrospective, from the historical and legal point of view the tendencies of the evolution of the concept “terrorism” are represented, some of its manifestations, which took place both on the territory of Ukraine and on the world scale in the past historical periods, are described.

Key words: anarchism, state, intimidation, hostages, violence, assault, political regime, terrorism, murders, suicide bombers.

Вступ. Протягом останніх ста років на національному та міжнародному рівні здійснюються спроби вироблення ефективного антитерористичного законодавства та відповідної політики в цьому напрямі.

Перша міжнародна конференція, під час якої вирішувалися питання боротьби з тероризмом, відбулася в Римі ще 1898 р. Але дотепер у світі немає уніфікованого правового блоку, присвяченого боротьбі з тероризмом. Майже всі ухвалені акти мають секторальний характер, регулюють окремі питання протидії терору [1, с. 4].

Тому стає очевидним, що всебічне розуміння сутності тероризму як складного багатоаспектного юридичного явища неможливе без аналізу еволюції наукової думки, яка його супроводжує. Маємо погодитися із В. Канциром стосовно того, що в сучасних умовах тероризм постійно трансформується, активно застосовує нові форми і методи протиправних дій. Сьогодні він представлений не лише бойовиками-одинаками, але й організованими співтовариствами з надзвичайно потужним оснащенням і великими економічними можливостями [2].

Така ситуація потребує наукового аналізу особливостей еволюції тероризму як соціально-правового явища, поглибленого вивчення динаміки його форм і методів, без чого неможлива його ліквідація. У цьому зв'язку варто погодитися з думкою К. Сердюк про те, що аналіз культурно-історичного родоvodu тероризму істотно розширює горизонт наукового пошуку, забезпечує перехід від суто філософської рефлексії до міждисциплінарного дослідження явища тероризму через вивчення типів терористичного руху, аналіз політичного підґрунтя терору та тероризму, психологічного та соціального аспектів проблеми висвітлення суспільно-політичної природи терористичної дії [3, с. 4].

Різноманітні питання, пов'язані з дослідженням історичних аспектів розвитку терористичного руху як в регіональному, так і у світовому масштабах, а також еволюції змісту та сутності поняття «тероризм» були предметом наукового аналізу багатьох вітчизняних та закордонних дослідників, зокрема: Д. Архієрейського, О. Бажана, Т. Бикової, А. Бліна, М. Бьорджесса, Є. Мен-

ніка, Ж. Шальяна, О. Дудара, П. Оборона, Н. Чернядьєвої, В. Канцира, К. Сердюк, І. Шегаєва, Б. Хофмана й інших.

Проте й донині проблематика виявів тероризму, зокрема в ретроспективному ракурсі, є невичерпаною.

Постановка завдання. Метою статті є характеристика деяких виявів тероризму, що мали місце як на теренах України, так і у світовому масштабі в минулі історичні періоди, для визначення тенденцій еволюції вказаного поняття.

Результати дослідження. В юридичній науці не має однозначної відповіді на питання про те, коли виник тероризм, коли вчені розпочали вивчення цієї проблеми. Сьогодні з великою долею вірогідності вкрай важко визначити перші вияви тероризму. Отже, періодизація розвитку терористичної активності у світі, як і етапів боротьби з нею є доволі умовною.

Панує думка, що вказане поняття, а також термін «терорист» з'явилися у Франції наприкінці XVIII ст. Так себе йменували якобінці, причому з позитивним відтінком [4, с. 56]. Аналогічний погляд наведено в «Encyclopaedia Britannica», де зазначено, що із часів Великої французької революції термін «тероризм» означає насильство з боку держави щодо її внутрішніх ворогів. У XX ст. цей термін частіше вживається на позначення насильства, спрямованого прямо або опосередковано на уряди в спробі вплинути на політику або повалити чинний режим [5]. Професор А. Робертс (Adam Roberts) також зауважує, що слово «тероризм» увійшло до європейських мов після Французької революції 1789 р. Це нагадування про те, що терор завжди кривавий, його застосовують диктаторські уряди проти власних громадян [6].

П. Оборн (Peter Osborne) також зазначає, що слово «тероризм» є винаходом Французької революції. Падіння Бурбонів призвело до того, що влада у Франції «потрапила до радикалів», унаслідок чого розправа з політичними опонентами, їхні страти набули масового позасудового характеру [7].

Брюс Хофман (Bruce Hoffman) із Колумбійського університету під час аналізу генези поняття «тероризм» зауважує, що протягом року після смерті Робесп'єра слово «тероризм» популяризовано в англійській мові Едмундом Берком, який у відомій полеміці проти Французької революції написав так: «Тисячі тих, адських гончих, які йменуються терористами <...>, звільняються від людей» [8].

На противагу цьому інші вчені стверджують, що тероризм з'явився набагато раніше, ще в античні часи. На думку Марка Бьорджесса (Mark Burgess), хоч і неможливо остаточно встановити, коли вперше з'явилося те явище, що сьогодні йменується тероризмом, коріння його сягають 2 000 років. Деякі сучасні практики тероризму мотивовані релігійними переконаннями, що спонукало вчиняти зазначені дії в минулому [9].

Своєю чергою, французькі дослідники Ж. Шальян (Gérard Chaliand) та А. Блін (Arnaud Blin) вважають, що перший прояв організованого тероризму мав місце на Близькому Сході, а причиною цього став конфлікт на національному (етнічному) ґрунті. Секта зілотів, яких римляни ще йменували сікаріями (людина-кинджал), розпочала практикувати в Палестині систематичний терор, організувала повстанську кампанію проти влади Риму у I ст. до н. е. Це зазначено у звітах Йосифа Флавія про єврейські стародавності, оприлюднених у 93–94 рр. до н. е. Зілоты були принижені тим, що під час перепису римськими урядовцями населення Палестини у відповідних звітах вказано про їхнє підкорення та підпорядкування іноземній державі, що й призвело до опору імператорському уряду [10, с. 55].

На думку І. Шегаєва, одна з перших згадок про державний терор наявна також в історії Риму. Диктатор Луцій Корнелій Сулла для розправи зі своїми політичними суперниками та поповнення скарбів застосував проскрипції – списки осіб, проголошених поза законом на теренах Римської імперії. Громадянин, який убив зазначену в проскрипції людину, отримував половину майна загиблого [11].

Як у вітчизняній, так і в закордонній науці період Середньовіччя не розглядається як окремий етап розвитку тероризму та терористичної активності. Водночас у деяких публікаціях згадується про тероризм у цей час. В. Вакулич констатує, що в Середньовіччі представники екстремістського крила шийтського руху ісламіттів-ассасинів (англ. і франц. *assassin* – «убивця») займалися систематичною ліквідацією сунітських правителів та лідерів хрестових походів [12].

Ерік Меннік (Erik Mannik) зазначає, що 1605 р. Гай Фоукс (Guy Fawkes) майже цілком знищив британський парламент, анархісти ж убили значну частину високопосадовців, що теж може вважатися терористичним актом, який мав катастрофічні наслідки [13].

Д. Архієрейський, О. Бажан, Т. Бикова вказують на те, що «системний» тероризм з'явився в другій половині XIX ст. Вони вважають, що безмежний тероризм бере свій початок від пострілу

Д. Каракозова, що стався 4 квітня 1862 р. Саме від того часу терористичні дії перетворилися на універсальний засіб вирішення багатьох проблем суспільного життя [14, с. 12]. З таким підходом погоджується А. Робертс, який також зауважує, що протягом XIX ст. тероризм зазнав докорінного перетворення. Він став асоціюватися з неурядовими злочинними групами. Однією з таких була невеличка група російських революціонерів «Народна воля», яка існувала в період із 1878 по 1881 рр. Її члени з гордістю іменували себе терористами. Саме вони розробили ідеї, які надалі визначили «обличчя» тероризму в багатьох країнах. Народовольці вірили в цілеспрямоване вбивство «лідерів пригнічення», були переконані в тому, що технології тієї епохи, які швидко розвивалися й асоціювалися з бомбами та кулями, дозволять добитися революційного ефекту. Апогеєм їхньої терористичної діяльності стало вбивство російського імператора Олександра II 13 березня 1881 р. [6].

Політиками, істориками, юристами, правоохоронцями, особливо американськими й європейськими, після вбивства російського імператора й дотепер ведеться сумний облік численних випадків тероризму як в окремих державах, так і у світі загалом. Із цього часу історико-правовою наукою вивчається досвід минулих поколінь правоохоронців у боротьбі з тероризмом, а іншими напрямками аналітичної юриспруденції пропонуються чисельні інтерпретації поняття «тероризм», класифікуються його форми та прояви, визначаються засоби та методи боротьби із цим явищем.

В. Файтельберг-Бланк у дослідженні проявів тероризму в Одесі наприкінці XIX – на початку XX ст. зазначає, що в 60-х рр. XIX ст. у Лондоні, Женеві, Берліні, Цюриху з'явилися анархісти – вихідці з Одеси, які не тільки декларували та пропагували революцію в Росії, але й брали активну участь у терористичних акціях, особливо в період із 1892 по 1900 рр. у Сполучених Штатах Америки (далі – США), Італії, Франції, Австро-Угорщині. Терористи сприймали смерть як інструмент революційної пропаганди та класового залякування панівних кіл. Терористи-смертники належали здебільшого до найнижчих та неосвічених прошарків суспільства. 1906 р. І. Покатілов, що походив із бідної одеської міщанської родини, був повішений за вироком суду за вбивство директора Южноруського товариства друкарської справи Е. Кірхнера. Повішено за вироком суду керівників терористів Одеси С. Борисова, Х. Молчанського, О. Таратуту, які походили з незаможників, але ними керували князь П. Кропоткін, М. Бакунін, які були вихідцями із привілейованих прошарків суспільства. Терористичні акти анархісти часто-густо театралізували, вони приховували свої обличчя чорними масками.

На початку XX ст. в Одесі, Києві, інших великих містах Російської імперії з'явилися «терористи-безмотивники», які вбивали на вулиці людей лише за те, що вони були гарно одягнені. За допомогою таких «безмотивних» актів терору здійснювалася спроба залякати та розхитати імперію. Їхній керівник Леон Тарло повішений в Одеській тюрмі за вироком суду.

Отже, столицями тероризму в Росії були не Санкт-Петербург та Москва, а великі промислові центри на окраїнах імперії [15].

О. Дудар у праці про специфіку політичного тероризму чорносотенних організацій у дорядянській Росії зазначає, що 18 липня 1906 р. у Теріоках під Петербургом двома пострілами з револьвера вбито кадетського депутата І-ої Державної думи М. Герценштейна. Причиною став виступ, в якому він необачно назвав хвилю погромів поміщицьких садиб «ілюмінаціями». Офіційне слідство не знайшло винуватців. Таємна поліція ніби не знала, де знайшли притулок чорносотенці. Але в Почаївській лаврі всім паломникам показували дім, де переховуються вбивці М. Герценштейна. Пізніше, після розколу в Союзі Руського Народу (далі – СРН), кандидат у члени Ради СРН А. Пруссаков дав офіційні свідчення про причетність до цього вбивства всього керівництва Союзу, що мало для організації негативні наслідки. Навесні 1909 р. були заарештовані дружинники А. Половньов та Н. Юскевич-Красовський. Під час слідства допитані члени Головної ради СРН А. Майков, Р. Єленев, В. Соколов. Що стосується керівника Союзу О. Дубровіна, то після порушення в Державній думі питання про його постання перед судом він терміново виїхав до Ялти, ніби для лікування. Авторитет О. Дубровіна, який на цей момент вже не був беззаперечним, похитнувся ще більше.

Через півроку після вбивства М. Герценштейна, 29 січня 1907 р., член СРН, робітник-коваль А. Казанцев організував закладку двох бомб у димохід квартири колишнього прем'єра С. Вітте, що вважався лібералом. Проте бомби виявлено пічником, замах зірвався. 14 березня той же А. Казанцев керує вбивством із револьвера недавнього кадетського депутата Думи, редактора ліберальної газети «Русские ведомости» Г. Іоллоса. І нарешті, 1908 р. убито ще одного колишнього депутата Думи, трудовика А. Караваєва [16].

У чорносотенних списках засуджених на смерть значилося ще багато членів ЦК кадетської партії, депутатів трудовиків та інших діячів. Але від тактики індивідуальних замахів довелось відмовитися, оскільки вони завдали чорній сотні багато шкоди [16].

О. Дудар звертає окрему увагу на те, що в умовах масового політичного терору тих років, коли есери, еседеки й анархісти скоїли більше 5 тисяч вбивств урядових службовців, кількість індивідуальних терористичних акцій СРН здається незначною. Але вже наявність таких замахів є характерною ознакою, хоча і не визначальною, терористичної діяльності чорносотенних організацій [16].

Ще однією ознакою тероризму є залякування, створення атмосфери жаху, відчуття соціальної незахищеності. Це завдання успішно виконувала чорносотенна преса. Із газет, що виходили на початку століття, крайні праві цілковито поклалися на «Московские ведомости». 1901 р. вийшов єдиний номер «Летописи Русского Собрания». Головна рада СРН дала своєму друкованому органу назву «Русское знамя». Газета виходила з листопада 1905 р. до березня 1917 р. Розбіжності серед чорносотенців призвели до появи конкуруючих органів друку. 1909 р. почала видаватися газета «Земщина». 1910 р. на противагу «Русскому знамени» почав виходити «Вестник СРН». Окрім центральних органів, існувала й місцева чорносотенна преса. Наприклад, Московський відділ СРН видавав газету «Вече», таврійський відділ – газету «Набат». На Волині центром чорносотенного руху була Почаївська лавра, тут же видавалися «Почаевские известия» та «Почаевский листок», в яких замість публікацій морально-релігійного характеру з'являлися заклики стояти за православну віру і самодержцзя, громити євреїв, винних у всесвітній змові проти всього християнського населення. Кампанія ненависті до єврейського населення із закликами не давати євреям рівноправності, не обирати їх до Державної думи тощо була розгорнута не лише на сторінках газет, а й у десятках тисяч брошур і прокламацій, що друкувалися також почаївськими ченцями [16].

Продовжуючи огляд розвитку терористичного руху, необхідно згадати й про те, що в багатьох країнах Європи протягом другої половини ХХ ст. мали місце численні терористичні акти. Зокрема, історія тероризму в Німеччині починається у квітні 1968 р., коли вночі в центрі Франкфурта-на-Майні спалено два величезних універмаги. Підпалювачі, серед яких було двоє студентів, висловлювали цим свій протест проти «споживчого терору» і війни у В'єтнамі [17].

На базі студентського руху у Федеративній Республіці Німеччина (далі – ФРН) створено терористичну організацію, названу «Фракцією Червоної армії». Спочатку терористи діяли під соціально-революційними гаслами, потім виступали за звільнення засуджених членів організації. Потім їхній терор перетворився на насильство заради насильства. Напади на банки надали терористам можливість отримати значні кошти, а фальшиві документи вони здобували завдяки нападам на паспортні установи. 1972 р. поліція заарештувала головних лідерів «Фракції Червоної Армії», але навіть у тюрмі вони не припиняли боротьби проти суспільства, закликаючи до нових актів терору, оголошуючи голодування. Коли один з ув'язнених помер, наступного дня, 10 листопада 1974 р., у Берліні було вбито президента судової палати Г. Дренкмана [17].

У лютому 1975 р. терористи захопили в заручники голову берлінського відділення партії християнських демократів П. Лоренца і зажадали звільнення та відправлення до Південного Ємену п'ятьох своїх товаришів. Кризовий штаб на чолі із Г. Шмідтом для врятування життя заручника вирішив задовольнити вимогу терористів. Але уряд ФРН вважав за неможливе (не перетворюючи країну на поліцейську державу) допускати приниження Республіки [17].

У квітні 1977 р. у Карлсруе застрелено генерального прокурора З. Бубака. У липні цього ж року вбито президента Дрезденського банку Ю. Понто. У вересні 1977 р. терористи викрали президента Союзу промисловців Х. Шлейера і зажадали звільнення 11 ув'язнених [17].

13 жовтня 1977 р. палестинські терористи захопили німецький літак із майже сотнею пасажирів (м. Могадішо, Сомалі) і зажадали негайного звільнення 11 німецьких та 2 турецьких терористів. Через п'ять днів спецгрупа прикордонної служби ФРН штурмом захопила літак і звільнила всіх заручників. Через кілька годин у штутгартській в'язниці застрелилися троє лідерів РАФ (залишилося невідомим, яким чином в їхніх камерах опинилася зброя). Наступного дня в Ельзасі знайдено тіло вбитого заручника Х. Шлейера [17].

Численні арешти не змогли цілком усунути загрозу тероризму. У 1986 р. РАФ скоїла низку вбивств, загинули кілька впливових чиновників, промисловців, фінансистів [17].

На Близькому Сході численні терористичні акти з багатьма людськими жертвами здебільшого вчинялися представниками терористичної організації під назвою «Хезболла» («Hezbollah» – «Партія Бога»), яку 1982 р. створено Іранським корпусом стражів ісламської революції (IRGC) [18].

1983 р., під час американського втручання до Лівану, який перебував у стані громадянської війни, терористи-смертники з «Хезболли» учинили два напади: на американське посольство, де загинуло 643 особи, а також на казарми американських військовослужбовців, під час чого загинули 241 морських піхотинців США [18].

1985 р. «Хезболла» оприлюднює свій основоположний маніфест, в якому закликає до насильства щодо США та знищення Ізраїлю. Цього ж року терористами із цієї організації захоплено літак авіакомпанії «TWA» зі 139 пасажирами на борту, унаслідок чого вбито американця, а ще 39 заручників із числа громадян США перебували в полоні терористів 17 днів [18].

У 1992–1994 рр. терористами-смертниками з «Хезболли» скоєно напади на ізраїльське посольство в Буенос-Айресі (загинуло 29 осіб) та ізраїльський культурний центр, унаслідок чого загинуло 85 осіб [18].

2012 р. терористи з «Хезболли» у Болгарії напали на туристичний автобус, який у м. Бургас перевозив 42 туристів з Ізраїлю, унаслідок чого загинули 5 громадян Ізраїлю, а також водій автобуса – громадянин Болгарії [18].

Висновки:

1. Наведені приклади терористичних актів, учинених у різні часи та в різних регіонах світу, не вичерпують всю хронологію трагічних подій, що мали місце в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст., а лише показують масштаб терористичної загрози, яка є актуальною проблемою сьогодення.

2. Репрезентовані історичні факти дають підстави вважати, що перші прояви тероризму у світі зумовлені суто політичними обставинами, насамперед боротьбою за владу, яка в багатьох випадках загострювалась на тлі національних конфліктів. Це дає підставу вважати, що політичний тероризм, а також тероризм, який виникає на національному ґрунті, належать до найстаріших форм тероризму у світі.

3. Водночас закордонними та вітчизняними дослідниками феноменології тероризму ХІХ ст. здебільшого розглядається як відправна точка, коли тероризм як суспільно-політичне явище поширився в окремих країнах і у світі загалом. Відтоді у світі в науковий та політичний обіг введено поняття «політичний тероризм».

4. Незважаючи на еволюцію виявів тероризму, залякування (створення атмосфери страху) та насильство завжди залишаються стабільними характеристиками цього явища, оскільки незалежно від історичного контексту ні насильство, ні терор не нав'язувалися заради самих себе, а мали на меті примус когось або певну політичну чи іншу ціль.

5. На українських землях, які протягом ХІХ – початку ХХ ст. входили до Російської імперії, тероризм особливо поширився в Одесі та Києві. Швидке зростання міст призводило до появи бідних та необлаштованих районів, де розквітали заздрість, злоба, що призводило до розвитку тероризму.

Список використаних джерел:

1. Чернядьєва Н. Международный терроризм. Происхождение, эволюция, актуальные вопросы правового противодействия. М.: Проспект, 2017. 382 с.
2. Канцир В. Прояви сучасного тероризму: мініливі, багатогранні. URL: http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/37449/1/75_507-512.pdf (дата звернення: 10.01.2018).
3. Сердюк К. Культурно-історичні передумови сучасного тероризму: дис. ... канд. філософ. наук. К., 2015. 203 с.
4. Коханов А. Терроризм – проблема века. Обзор НЦПТИ. 2015. Вып. 7. С. 56–61.
5. Jenkins J. Terrorism. URL: <https://www.britannica.com/topic/terrorism> (дата звернення: 02.02.2018).
6. Roberts A. The Changing Faces of Terrorism. URL: http://www.bbc.co.uk/history/recent/sept_11/changing_faces_01.shtml (дата звернення: 15.05.2018).
7. Osborne P. Terrorism: A history of violence URL: <http://www.middleeasteye.net/essays/david-anderson-and-definition-terrorism-608161931> (дата звернення: 20.04.2018).
8. Hoffman B. Inside Terrorism. URL: https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/books/first/h/hoffman-terrorism.html?_r=2 (дата звернення: 27.04.2018).
9. Burgess M. A. Brief History of Terrorism. URL: <http://www.pogo.org/strauss/issues/other-items/a-brief-history-of-terrorism.html> (дата звернення: 22.09.2017).
10. Chaliand G., Blin A. The history of terrorism: from antiquity to al Qaeda. Berkeley, Los Angeles, London. University of California Press. 2007. 474 p.
11. Шераев И. Терроризм: история и причины возникновения. URL: <https://moluch.ru/archive/57/7918/> (дата звернення: 05.06.2018).
12. Вакулич В. Історичні виміри феномена тероризму. URL: http://www.ipiend.gov.ua/uploads/nz/nz_30.2/vakulich_istorychni.pdf (дата звернення: 01.05.2018).

13. Mannik E. Terrorism: its past, present and future prospects URL: https://www.ksk.edu.ee/wp-content/uploads/2011/03/KVUOA_Toimetised_12-M%C3%A4nnik.pdf (дата звернення: 02.05.2018).
14. Архіреїський Д., Бажан О., Бикова Т. та ін. Політичний терор і тероризм в Україні. XIX – XX ст. Історичні нариси. К.: Наук. думка, 2002. 952 с.
15. Файтельберг-Бланк В. История терроризма в Одессе. URL: <http://odesskiy.com/chisto-fakti-iz-zhizni-i-istorii/istorija-terrorizma-v-odesse.html> (дата обращения: 26.04.2018)/
16. Дудар О. Тероризм як метод діяльності чорносотенних організацій (1905–1917 pp.). URL: <http://studentam.net.ua/content/view/7189/97/> (дата звернення: 26.04.2018).
17. Волна терроризма в ФРГ (1961–1989). URL: <http://iforplanet.ru/?p=650> (дата обращения: 28.04.2018).
18. Hezbollah: a history of terrorism URL: <https://www.aipac.org/-/media/publications/policy-and-politics/fact-sheets/hezbollah/hezbollah-timeline.pdf> (дата звернення: 29.04.2018).

УДК 342.9

МАМАЛУЙ О.О.

ПРАВОРЕАЛІЗАЦІЙНЕ ЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПУ-ПРЕЗУМПЦІЇ ПРАВОМІРНОСТІ РІШЕНЬ ПЛАТНИКА ПОДАТКІВ

У статті доведено, що принцип-презумпція правомірності рішень платника податків відіграє важливу роль у податковому правозастосуванні. Визначено природу презумпцій у праві: на сьогодні склалися два підходи до розуміння презумпцій: а) презумпція як загальносуспільне явище; б) презумпція як категорія виключно правового характеру. Прибічники першого підходу визначають презумпції як категорії універсального характеру, які можуть отримувати своє безпосереднє застосування в різних сферах суспільної взаємодії. Згідно з другим підходом презумпція пов'язується з такими категоріями, як «правове припущення», «припущення юридичного характеру» тощо.

Ключові слова: принцип-презумпція, податки, податкове право, правова презумпція.

В статье доказано, что принцип-презумпция правомерности решений налогоплательщика играет важную роль в налоговом правоприменении. Определена природа презумпций в праве: на сегодняшний день сложились два подхода к пониманию презумпции: а) презумпция как общественное явление; б) презумпция как категория исключительно правового характера. Сторонники первого подхода определяют презумпцию как категорию универсального характера, которая может получать свое непосредственное применение в различных сферах общественно-взаимодействия. В соответствии со вторым подходом презумпция связывается с такими категориями, как «правовое предположение», «предположение юридического характера» и др.

Ключевые слова: принцип-презумпция, налоги, налоговое право, правовая презумпция.

The article proves that the principle-presumption of the legitimacy of the taxpayer's decisions plays an important role in tax enforcement. The nature of the presumptions in law is determined: today there are two approaches to understanding the presumption:

© МАМАЛУЙ О.О. – кандидат юридичних наук, суддя (Верховний Суд України)